GUY WALTERS

DEN STORE FLUKTEN

Historien om andre verdenskrigs dristigste fangeflukt

Oversatt fra engelsk av Dag Biseth

GYLDENDAL

Første kapittel

En forutbestemt skjebne

UTEN ROGER BUSHELL ville ikke Den store flukten funnet sted. Tunneler ville utvilsomt blitt gravd, ståltråd kuttet, pass forfalsket og alskens fluktaktiviteter ville forekommet, men det Bushell bidro med, var virkelig dynamisk lederskap, stort organisasjonstalent og enorme ambisjoner. Han var en overdådig personlighet – en blanding av sjarm, selvopptatthet, humor, ubekymrethet, intelligens, skøyeraktighet, arroganse, mykhet og magnetisk utstråling. Hans historie og historien om Den store flukten er til de grader viklet inn i hverandre at det ville være dumdristig å prøve å skille dem fra hverandre. For å skaffe seg innblikk i hvorfor flukten fant sted må man se nærmere på Bushells motivasjon, og for å gjøre det må man vite mer om mannen.

Roger Bushell var født 30. august 1910 i nærheten av gruvebyen Springs, omkring fem mil øst for Johannesburg i Gautengprovinsen i Sør-Afrika. I 1887 ble det funnet kull i området, men

det var den etterfølgende oppdagelsen av gull som sikret byen vekst og rikdom. Den første gullgruven ble anlagt bare to år før Bushell ble født, og i slutten av 1930-årene skulle stedet bli verdens største gullproduserende region.[1] Bushells far, Benjamin, var gruvesjef. Han hadde utvandret til Sør-Afrika fra Storbritannia med sin kone Dorothy for å nyte godt av de utsiktene Springs ga. På den tiden da Bushell ble født, bodde familien svært bekvemt, og Dorothy hadde født en datter ved navn Rosemary.

Kort tid etter at Roger Bushell ble født, ble han syk og holdt på å dø. I løpet av en uke gikk han sterkt ned i vekt, og sykesøsteren, som var katolikk, insisterte på å gjennomføre en improvisert dåp i hjemmet. Enten det nå skjedde naturlig eller gjennom guddommelig inngripen, kom den lille gutten til hektene igjen og utviklet seg snart til et kjærlig og viljesterkt barn som frydet seg over å kunne spytte langt, brenne søsterens dukker og leke med en kjøter de kalte Rubbish, og som de hadde funnet på en søppelfylling.

Imidlertid hadde Roger også en mykere side, som hardnet da han var åtte og et halvt år gammel og ble sendt til internatskolen Park Town i skråningen nedenfor Mountain View nordøst for Johannesburg. Park Town var et herskapshus fra århundreskiftet som opprinnelig ble oppført for en gruveingeniør, og det besto av mer enn førti rom, blant dem en enorm forhall med et musikkgalleri. I tillegg til å delta i vanlige barneskoleaktiviteter kan Bushell ha vært med på noe mer utenomfaglig, nemlig tunnelliv. Inni en vegg ovenpå som gikk langs hele skolebygningen, fantes det nemlig en tunnel som guttene brukte til hemmelige midnattsfester. Det må ha kommet som et sjokk da de ved én anledning oppdaget at en lærer hadde plassert en kurv der med et skilt som oppfordret «tunnelboerne» til å kaste søppelet sitt i den. Tunnelen på Park Town skulle på ingen måte bli den siste som figurerte i Bushells liv.[2]

Etter barneskolen sendte foreldrene tidlig i 1923 Roger til Wellington College i Berkshire i Sørøst-England, der han flyttet inn

i et hus på universitetsområdet som ble kalt The Wellesley. Dorothy fulgte ham til England, og selv om Roger opplagt var vant til å være hjemmefra, må tanken på å bo nesten tusen mil unna familien ha vært tung å bære både for mor og sønn. Dorothy ble utvilsomt delvis beroliget av brevet hun mottok fra husfaren hans to uker etter at han ankom. «De trenger ikke å bekymre Dem for ham lenger,» skrev han. «Han har allerede organisert de nye guttene i Huset, glir godt inn og er selvsikker. Jeg kjenner typen godt. Han kommer til å få bank ganske ofte, men vil bli godt likt og være strålende fornøyd.»[3] Husfarens ord var forutseende og fanget inn en viktig del av Bushells karakter, ikke bare som skolegutt, men også som voksen. Gjennom hele livet pådro han seg definitivt straff, men det lot aldri til å undergrave den innvirkningen han hadde på folk. Det kan tjene som et mål på hans karisma at både skolelærere og tyskere hadde uvanlig lett for å tilgi ham når han gikk over streken.

Etter som tenårene gikk, skulle Bushell begynne å legge for dagen den sterke personligheten som senere skulle få ham til å etablere en av de mest formidable fluktorganisasjonene under andre verdenskrig, eller i noen krig overhodet. Som så mange viljesterke og egenrådige tenåringer var Bushell litt av en opprører, og han viste ingen respekt for autoriteter eller regler. Videre hadde han god fantasi, dessuten en tendens til å gi ganske klart uttrykk for sine oppfatninger. Selv om han kunne være arrogant og trettende, virker det som om han hele tiden var ganske godt likt og ikke var noen bølle. En gutt som bodde i samme internathus som ham, men var to år yngre, husket hvordan han en gang løp rett foran bena på Bushell for å komme først til inngangen til The Wellesley. «Jeg husker delvis hvordan han reagerte,» mintes gutten seksti år senere. «Et vennlig flir og 'Herregud. For en skam. Slått av en snørrunge!'»[4]

Alt tyder på at Bushell hadde en tilfredsstillende skoletid. Han ble oppfattet som «livlig og godt kjent», ble prefekt i sin inter-

natbygning, spilte rugby for First XV og var en dyktig speider. Derimot «avskydde» han åpenbart terrengløping, noe han på ingen måte var alene om. Etter å ha fått beste karakter i engelsk, historie, fysikk og kjemi, studerte Bushell en kort periode ved universitetet i Grenoble etter råd fra en av sine lærere, og der lærte han å snakke fransk. Ifølge én rapport hadde Bushell «forbløffende evner som lingvist», og som vi skal se, skulle språkferdighetene hans komme til stor nytte under hans karriere som rømling. På det aktuelle tidspunktet fantes det imidlertid ingen åpenbar måte å utnytte dette talentet på.[5]

Ikke overraskende ønsket Bushells far at sønnen skulle gjøre som ham og gå inn i den lukrative gruveindustrien, og i november 1926 hadde Roger søkt om å bli tatt opp ved Pembroke College i Cambridge for å studere ingeniørfag.[6] Imidlertid var ikke Bushell særlig interessert i å følge i farens fotspor ned i gruvene, av den enkle grunn at han led av klaustrofobi. Det faktum at han var ridd av denne angstlidelsen, virker oppsiktsvekkende når man tenker på den fluktmåten han har fått navnet sitt knyttet til. Som vi skal se, var klaustrofobi med på å stanse mange menn i å flykte gjennom underjordiske ganger, og selv personer som ikke led av slik angst, var redde for å bli innesperret i de trange og farlige tunnelene som ble anlagt til Den store flukten. Men for klaustrofobikere var det å krype ned i en tunnel en spesielt skremmende opplevelse, og det at Bushell overvant denne frykten, forteller om en oppsiktsvekkende karakter- og viljestyrke. Som Dorothy hadde registrert, var ikke Roger Bushell noen fryktløs person, men han tvang seg til å se frykten i øynene og overvinne den. Det er utvilsomt kjennetegnet på mot.

I 1929 dro Bushell til Cambridge, der han i stedet for å studere ingeniørvitenskap bestemte seg for å begynne på jus med mål om å bli advokat. Et slikt karrierevalg var gunstig, for Bushell var kraftfull av natur, hadde et analytisk sinn, sans for det teatralske og rikelig med sjarm.

Han var nå 19 år og hadde en imponerende skikkelse. Han var 178 cm høy og kraftig bygd, hadde tett, svart hår, lett for å smile og – fremfor alt – to inntagende blå øyne. Selv om han ikke var pen i tradisjonell forstand – Bushell skulle aldri bli noen skjønnhet – fant kvinner ham klart tiltrekkende. Takket være de lukrative gruvene i Springs var han vel beslått og kunne hengi seg til den den gang så glamorøse skiidretten, som han hadde oppdaget da han som femtenåring dro til Mürren i Sveits sammen med noen skolekamerater. I dag ville vi kalt Bushell en alfahann, og i likhet med mange slike typer nøt han kvinners selskap. Han hadde mange kjærester, de fleste ganske velstående, og noen av dem giftet han seg med. Hva enten han var oppe i Cambridge eller oppe i bakkene, befant Bushell seg milevis unna det temmelig provinsielle Springs. Når han kjørte bil, skjedde det på samme måte som når han sto på ski – uvørent – og han pådro seg store regninger hos skredderen, regninger som ble sendt videre til faren. Forskjellen mellom de to mennene kom stadig tydeligere frem, og far og sønn kranglet ofte.

Mens Benjamin Bushell var en likefrem og i det store og hele self-made mann som hadde jobbet hardt for å skaffe seg sin formue, var sønnen på vei til å bli noe som kan ha fremstått som en temmelig vørsløs og ødsel selskapsløve. Wellington, Cambridge og farens rikdom hadde gjort Roger i stand til å ferdes – og stå på ski – i kvikkere og mer eleverte kretser enn sin egen familie, og han har muligens sett på faren som mindre sofistikert enn sine elegante nye venner. Selv om det ville være urettferdig å stemple ham som snobb, var han definitivt i stand til å se ned på folk, et trekk han kan ha arvet fra moren.

Et eksempel på Bushells ferd opp gjennom samfunnslagene var hans sans for å stå på ski, en idrett som hovedsakelig var forbeholdt folk med tykke lommebøker. I begynnelsen av 1930-årene var han en fremtredende skikkelse i alpine kretser, og hans posisjon skyldtes en kombinasjon av sportslige og sosiale evner.